

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תשמיש המיטה באבלות

(כ"ד א') אמר רפרם בר פפא: **תנא באבל רבתי**¹: אָבֵל אָסוּר לְשִׁמֵּשׁ מִיטָתוֹ בְּיָמֵי אָבִלוֹ. וּמַעֲשֵׂה בְּאַחַד שְׁשִׁימֵשׁ מִיטָתוֹ בְּיָמֵי אָבִלוֹ, וּשְׁמַטוֹ חֲזִירִים אֶת גּוֹיֵיתוֹ (גופו, או איברו).

שיטות הראשונים

הרחקות מאשתו באבלות: דעת **ראב"ד** שאבל אינו צריך להרחקה אחרת אלא של תשמיש המיטה², אבל ראוי שלא תישן עמו במיטה אחת³. ודעת **ר"י ורמב"ן**, דמותרים במיטה אחת הוא בבגדו והיא בבגדה⁴. **ורבינו ירוחם** הביא דבריהם, וסיים שראוי להחמיר, שאין להתיר שום קורבה⁵. **והשו"ע** פסק **כראב"ד**. **והרמ"א** פסק **כרבינו ירוחם**⁶.

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שפג)

א. אָבֵל אָסוּר בְּתִשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, אָבֵל בְּשֹׁאֵר דָּבָר קָרְבָּה מֵתָר, אָפְלוּ בְּמִזְיַגַת הַכּוֹס וְהַצֵּעַת הַמִּטָּה וְהִרְחָצַת פְּנֵי יָדָיו וְרַגְלָיו, בֵּין בְּאַבְלֹת דִּידָהּ בֵּין בְּאַבְלֹת דִּידָהּ. (אָבֵל חֲבוּק וְנָשׁוּק יֵשׁ לְהַחְמִיר) (רַבְּנֵי יְרוּחָם). וּמִתְּרַת לְאַכֵּל עִמּוֹ בְּקַעְרָה. וּמִתְּרַת לִישֵׁן עִמּוֹ הוּא בְּבִגְדוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ; וּמִיָּהּ מִשּׁוּם לֶךְ לֶךְ אֲמָרִינָן נִזְיָרָא יֵשׁ לְהַחְמִיר שְׁלֹא יִישֵׁן (עִמָּה) בְּמִטָּה כָּלָל.

המשך דיני אבלות

אבלות בשבת

(כ"ד א') בעא מיניה רבי יוחנן משמואל: יש אבילות בשבת, או אין אבילות בשבת.

אמר ליה: אין אבילות בשבת.

אמר שמואל: פח"ז חובה. נת"ר רשות.

¹ אינו במסכת שמחות שלפנינו. וביאר בערוך (ערך אבל ב) שיש שתי מסכתות העוסקות בהלכות אבילות, אחת גדולה ואחת קטנה (ואבל רבתי היא הגדולה).

² שהרי אמרנו ומוזגת לו הכוס ומצעת לו המטה ומרחצת לו פניו ורגליו, וכל שכן שמותרת לאכול עמו ואפילו בקערה אחת.

³ "ומשמעות דכתובות בפ"ק (ד' א') משמע שמותר לישן עמה במטה, והדעת מכרעת שעל ידי דבר חוצץ קאמר. ומיהו משום לך לך אמרינן לנזירא כו' מיבעי ליה לארחוקי שלא תישן עמו במטה כלל". לשון ראב"ד כמובא ברא"ש.

⁴ דהא אשתו נדה לדברי הכל אינה מוזגת לו הכוס ואינה מצעת לו המטה ואינה מרחצת לו פניו ורגליו, ואילו הוא בבגדו והיא בבגדה איכא מאן דאמר דשרי בפ"ק דשבת (דף יג א), אלמא מזיגת הכוס וכו' הוי יותר הרגל דבר מהוא בבגדו והיא בבגדה במטה אחת, משום דאיכא שינוי, וא"כ גבי אבילות דשריא מזיגת הכוס וכו' כל שכן דשריא הוא בבגדו והיא בבגדה במטה אחת.

⁵ זולת מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ורגליו, מדלא התיר יותר בגמרא בהדיא.

⁶ יו"ד שפגא. מקורות: ראב"ד ור"י (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' לז). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב כח, ח"ב). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין האבילות, עמ' קעח).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

פריעת הראש (שמסיר עטיפת האבלות מעליו בשבת), חזרת קרע לאחוריו, זקיפת המיטה (שכפה מחמת אבלות), חובה (בשבת).⁷ נעילת הסנדל, תשמיש המיטה, רחיצת ידיים ורגליים בחמין ערבית, רשות.

ורב אמר: אף פריעת הראש רשות.

(ומקשה) ושמואל, מאי שנא נעילת הסנדל דרשות, דלאו כולי עלמא עבידי דסיימי מסאנייהו (ואינו נראה כנוהג אבלות בשבת), פריעת הראש נמי לאו כולי עלמא עבידי דמגלו רישייהו.

(ומתרץ) שמואל לטעמיה, דאמר שמואל: כל קרע שאינו בשעת חימום, אינו קרע. וכל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים, אינה עטיפה.⁸

מחוי רב נחמן (עטיפת ישמעאלים) עד גובי דדיקנא (גומות שבלחי למטה מפיו).

אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: לא שנו, אלא שאין לו מנעלים ברגליו. אבל יש לו מנעלים ברגליו, מנעליו מוכיחין עליו (שאינו אבל).

אביי אשכחיה לרב יוסף דפריס ליה סודרא ארישיה (בשבת משום עטיפה, שנהג אבלות), ואזיל ואתי בביתיה. אמר ליה: לאו סבר לה מר אין אבילות בשבת?!

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: דברים שבצנעא נוהג.

שיטות הראשונים

הגדרת אבלות בפרהסיא: אמרין דזקיפת המיטה חובה בשבת. והקשו ראשונים דהא כפיית המיטה לאו פרהסיא הוא כולי האי. ותירצו ראב"ד וריטב"א, דדרך המיטות להיות שם לעיני הכל, ורואין אותן כפויות. עוד תירץ ריטב"א, כל שהוא ניכר שאינו אלא משום אבל, חשוב הוא פרהסיא, אם הוא נראה קצת.¹⁰

נעילת הסנדל בשבת: למסקנה, אמר רבי יוחנן דברים שבצנעא נוהג. ופירש ריטב"א, דחייב לנהוג בהן אבלות,¹¹ וחליצת

⁷ וכתב ריטב"א הטעם בפח"ז חובה, מפני שהוא דברים שבפרהסיא. וראה להלן שיטות הראשונים.

⁸ הלכך, כיון דכל השבוע שהוא אבל מתעטף כישמעאל, אם אינו נוטלה בשבת, נראה נוהג אבלותו, כיון דכולי עלמא לא נהיגי בעטיפה זו אלא אבלים בלבד. רש"י.

⁹ פריעת הראש בשבת, דצריך לגלות חוטמו ושפמו וזקנו שהיה מכוסה בימי אבלו, להודיע כי אין אבילות בשבת. מפרש.

¹⁰ וכתב דהכי רהטא סוגיין דתליא מילתא בהכי, דפריך ולשמואל מאי שנא נעילת הסנדל דרשות דלאו כו"ע סיימי מסאני, כלומר ואפילו הרואה אינו תולה הדבר משום אבלות, פריעת ראש נמי לאו כו"ע עבידי דמגלו רישייהו, אלמא דפרהסיא תליא במאי דעבידי אינשי דעלמא, והשתא ודאי פח"ז הוא מן הדברים שאין רגילות לנהוג בהן אלא מפני אבלות דוקא, ובפריעת הראש הוא דפליגי רב ושמואל. עיי"ש. וראה עוד להלן, בסמוך, גבי אמירת 'אל אמת דיין אמת' בברכת המזון אם נחשב פרהסיא או לא. מקורות: ריטב"א (כ"ד א', ד"ה הכי אמר שמואל). ראב"ד (הו"ד במדכז). מרדכי (מו"ק, הל' אונן, ס' תתקו).

¹¹ כשם שהוא חייב שלא לנהוג אבלות בדברים שבפרהסיא והכי משמע לישנא דנוהג. וכיון שכן, לרבי יוחנן נת"ר חובה לנהוג, ופח"ז חובה שלא לנהוג, ואין כאן דבר של רשות. והקשה ריטב"א, דהא כיון דא"ר יוחנן לעיל לא שנו אלא שאין לו מנעלים ברגליו וכו' מכלל דמנעלים רשות! עיי"ש תירוצו.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הסנדל חובה. אי נמי, לרבי יוחנן נעילת הסנדל רשות.⁴² והרמב"ם פסק שנחשב דברים שבגלוי, ולובש מנעליו בשבת.⁴³ וכתב ריטב"א דנראין דבריו.⁴⁴ וכן פסק הרא"ש.⁴⁵ וכן פסק השו"ע.⁴⁶

יש לו מנעלים ברגליו, מנעליו מוכיחין עליו: כתב הרי"ף, לא שנו פריעת הראש חובה, אלא שאין לו מנעלים ברגליו. וכתב רמב"ן, נראה שהוא סובר דחזרת קרע לעולם חובה, וכן זקיפת המיטה. וכן כתב ריטב"א בשם הגאונים.⁴⁷ ובשם רבינו יצחק הזקן כתב, דהוא הדין לחזרת קרע, שהיא רשות אם יש לו מנעלים ברגליו, ושכן פסקו בתוספות. וכן נראה מרש"י.⁴⁸

שאלת שלום בשבת: כתבו רמב"ן, רא"ש, וריטב"א בשם הירושלמי, שהכל כמנהג המקום, ובמקום שנהגו שואלין.⁴⁹ והרמב"ם כתב שבשבת נותן שלום לכל אדם. והשו"ע סתם כרוב הראשונים, והוסיף דברי הרמב"ם בשמו.⁵⁰

אמירת 'אל אמת דיין אמת' בברכת המזון בשבת: דעת בה"ג שאומרים גם בשבת בברכת המזון 'אל אמת דיין אמת', דהוי דברים שבצינעא. דעת רב יהודאי גאון, רי"ף גיאת, וריטב"א, שאין אומרו בשבת, ואפילו ביחיד.⁵¹ ודעת רמב"ן, דביחיד או בשלושה אבלים אומרו, דצינעא הוא, אבל לא כשיש שם אחרים אוכלין, דהוי פרהסיא. וכן פסק השו"ע.⁵²

⁴² לפי שאינו לא מדברים שבצינעא לגמרי, ולא מדברים שבפרהסיא לגמרי וכשהוא לפני העם הוי פרהסיא וכשאינו לפנייהם חשיב ליה צינעא, והווי להו ג' דינים: פח"ז חובה להיתירא. ות"ר חובה לאיסורא. נעילת הסנדל, רשות. וכשיש לו מנעלים ברגליו, אף פח"ז רשות. וכשהוא בתוך ביתו בצינעא, כולם חובה לנהוג בהם קצת, חוץ מכפיית המטה. ריטב"א.

⁴³ וכתב ריטב"א: א' ולא ידענו מנין לו, דהא לא רב ולא שמואל ולא ר' יוחנן! וביאר שהרמב"ם פסק לפי הזמן, ובתורת טעמא אתא עליה, דכיון דהשתא כולי עלמא ואפילו עני שבישראל לא סגיג ליה דלא סיים מסאני, הוה ליה דברים שבגלוי לדברי הכל.

⁴⁴ דסוגיין מוכחא דבהא תליא מילתא, ולענין אבלות הכל לפי המקום, ולא עשו בזה גזירה, אלא דברים שבצינעא נוהג כפי הזמן וכפי המקום.

⁴⁵ דהאידינא דאין רגילות לילך יחף, הוי נעילת הסנדל חובה.

⁴⁶ יו"ד תא. לגבי דיני אבלות ברגל, אם נוהג בצינעא, ראה לעיל, י"ט א', בשיטות הראשונים. מקורות: רמב"ם (הל' אבל, יא). רא"ש (סי' כח). ריטב"א (כ"ד א', ד"ה הכי).

⁴⁷ ופירש, דבפריעת הראש בלחוד, מנעליו מוכיחין עליו שאינו מתאבל, וחשיש הוא בפומיה וברישיה, ולכך יושב מעוטף. משא"כ גבי חזרת קרע (וזקיפת מיטה) לא מהני נעילת הסנדל, דההיא ליכא למיתליה אלא באבלות.

⁴⁸ והשו"ע (יו"ד תא) כתב שלא ללבוש בגד קרוע בשבת (דהוי דברים שבפרהסיא), אלא מחליפו. ואם אין לו להחליף, מחזיר קרעו לאחריו. והש"ך (ס"ק ג) כתב דהאידינא לא נהגו לדקדק בחזרת קרע לאחריו. ואפשר דמנעלים מוכיחים עליהן. מקורות: רי"ף (יא ב בדפיו). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' רכד). ריטב"א (ד"ה א"ר יוחנן).

⁴⁹ משום דכתיב (משלי יכב) "בְּרִפְתָּ ה' הִיא תַעֲשִׂיר" - זו מצות שבת. "וְלֹא יוֹסֵף עֶצֶב עִמָּה" - זו אבלות. וכן אמרו שם, כי בחול אין אָבֵל בוצע על הלחם אם יש שם אחרים שיבצעו, כדכתיב (איכה א, יז) "פִּרְשָׁה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם לָהּ", ובשבת בוצע, דכתיב "בְּרִפְתָּ ה' הִיא תַעֲשִׂיר".

⁵⁰ יו"ד שפה. ג. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' רכה). רא"ש (סי' כח). הרמב"ם (הל' אבל, יא). ריטב"א (כ"ד א', ד"ה ולענין שאלת).

⁵¹ כיון דקא ממרכינן בתלתא ובעשרה, לאו דברים שבצינעא הוא. רמב"ן. והוסיף ריטב"א: דדברים שבפרהסיא לגמרי הוא למי שישמע אותו, וכן המנהג.

⁵² יו"ד שעט. ד. ובבאר הגולה (אות ו) כתב: מה שלא ראיתי נוהגין להוסיף ברכת אבלים ברכה רביעית, נראה לעניות דעתי שסמכו אדברי התוספות (כתובות ח' ב', ד"ה כי תניא) שהוכיחו שם דברכת אבלים אינה אלא בעשרה. וכן כתב תשובת מהר"מ (סי' תרעו). וכ"כ הבי"ב בשם הרמב"ן ובשם הר"מ. מקורות: בה"ג ורב יהודאי גאון ורי"ף גיאת (הו"ד ברמב"ן וריטב"א). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין האבלות, עמ' רו). ריטב"א (ד"ה ולענין שאלת).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לימוד תורה בשבת: כתב הרא"ש, ותלמוד תורה, יראה דהוה דבר שבצנעה. אבל לחזור הפרשה, כיון דחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור, הוי כקורא את שמע, ומותר. **והמרדכי** כתב, יש אוסרים תלמוד תורה בשבת, דדמי למילי של צנעא; אבל ר"י היה מתיר ללמוד תורה בשבת, שהיא משמחת הלב והוא צריך לשמח עצמו בשבת. **והשו"ע** פסק כרא"ש.²³

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן ת)

א. שבת אינו מפסיק אבילות ועולה למנוח שבועה, שהרי קצת דיני אבילות נוהגים בו, דהינו דברים שבצנעא שהם: תשמיש המטה ורחיצה. אבל דברים שבפרהסיא (לא), דהינו להסיר עטיפתו, (ודוקא כשהוא מעטף עטיפות ישמעאלים כמו שנתבאר לעיל סימן שפ"ו, אבל קצת עטיפה שנוהגים בקצת מקומות כל ל', אין צריך להסיר בשבת, הואיל ויש לו מנעלים ברגליו) (מהרי"ו סימן ה'). וללבש מנעליו, ולזקוף המטה מכפיתו, ושלא ללבש בגד קרוע, אלא מחליפו, ואם אין לו להחליף מחזיר קרעו לאחריו; ותלמוד תורה הוי דבר שבצנעא. אבל לחזור הפרשה, כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור, הוי כקורא את שמע ומותר. ואם קראו את האביל לעלות לתורה, צריך לעלות, שאם היה נמנע היה דבר של פרהסיא; ורבנו תם היו קורים אותו בכל פעם שלישי, וארע בו אבילות ולא קראו החזן, ועלה הוא מעצמו ואמר כיון שהרגל לקרותו שלישי בכל שבת, הווא שמינו עולה אומר שבשביל אבילות הוא נמנע, והוי דברים של פרהסיא. (וכן אם הפכה אביל ואין כהן אחר בבית הכנסת, מותר לקרותו; אבל בענין אחר, אסור) (הגהות מימוני פ"ג מה"א).

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שפה)

ג. מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבילים בשבת, שואלים. וכתב הרמב"ם שהאביל נותן שלום לכל אדם בשבת, שהוא מפלל דברים שבפרהסיא. **הגה:** ואסור לשלח מנות לאביל על אביו ואמו כל י"ב חדש, ואפלו בשבת, במקום שנהגו שלא לשאל בשלומם בשבת (תשובת מהרי"ל סי' ל"א); אבל במקום שנהגו לשאל בשלומם בשבת, גם זה שרי.

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שעט)

א. כשמברכין ברכת המזון בבית האביל, אומר ברכה רביעית כנסח זו: בא"י אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דין אמת שופט בצדק וכו'. **הגה:** לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו במשפט ואנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו גודל פרצות ישוראל הוא יגדל הפרצה הזאת מעלינו ומעל אביל זה לחיים ולשלום (טור).

ד. בשבת, אם ברוך ביחיד, או בג' אבילים, מברך בדרך שומברך בחול, דצנעא הוא. ואם אכלו אחרים עמו וברכו, אין מזכירין מעין המאמר, דכיון דאכא אחרים, לאו צנעה הוא.

דין קריעה שלא בשעת חימום

(כ"ד א') אמר שמואל: כל קרע שאינו בשעת חימום (סמוך לפטירת המת), אינו קרע.

(ומקשה) והא אמרו ליה לשמואל: נח נפשיה דרב. קרע עליה תריסר מני.

(ומתרץ) שאני רבנן דכיון דכל שעתא מדכרי שמעתייהו, כשעת חימום דמי.

²³. יו"ד ת.א. מקורות: רא"ש (סי' כח). מרדכי (מו"ק, הל' אונן, סי' תתקו).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

אמר ליה רבין בר רב אדא לרבא: אמרו תלמידיך,²⁴ אמר רב עמרם, תניא: אָבֵל כל שבעה קורעו לפניו. ואם בא להחליף, מחליף וקורע (אע"ג דאזלא שעת חימום). בשבת קורעו לאחריו. ואם בא להחליף, מחליף ואינו קורע! (ומתרץ) כי תניא ההיא, בכבוד אביו ואמו (ולאו משום חיוב קריעה).

(ומברר) אותן קרעין²⁵ מתאחין או אין מתאחין?

פליגי בה אבוה דרב אושעיא ובר קפרא -

חד אמר: אין מתאחין.

וחד אמר: מתאחין.

שיטות הראשונים

כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע: וכן פסקו רי"ץ גיאת, רמב"ם, רא"ש, ורבינו ירוחם. וכתב ריטב"א בשם רש"י שזהו למי שקרע כבר, שאין לו לחזור ולקרוע ואיכא משום בל תשחית. הא למי שלא קרע בשעת חימום, מודה הוא דהוי קרע, וכדאמרין (כ"ב) במי שלא היה לו חלוק ונזדמן לו חלוק. וכן כתבו תוספות והמאירי. עוד כתבו תוספות, דבכל שעה שיוכל להתחמם על מתו אפילו לזמן מרובה אחר מיתתו קרוי שפיר בשעת חימום.²⁶ וביארו הראשונים שכל שבעת ימי האבל (חוץ מאביו ואמו) נקראים שעת חימום. וכן פסק השו"ע.²⁷

קריעה לכבוד אביו ואמו: דעת ר"י דאפילו באביו ואמו אינה חובה, אלא מפני הכבוד התיור, ולית בה משום בל תשחית.²⁸ וכתב ריטב"א שיש מבעלי התוספות שמפרשים שחייבו בו חכמים לקרוע כל ז',²⁹ ושכן נראה בירושלמי, וכן הלכה. וכן דעת רמב"ם. וכן פסק השו"ע.³⁰

אותן קרעין מתאחין או אין מתאחין: דעת רי"ץ גיאת, שהלכה כדברי המיקל.³¹ ודעת רי"ף, ראב"ד, רמב"ן, רא"ש, ר"ן,

²⁴ שינויים על פי כת"י. ראה דק"ס. ובדפוס וילנא שלפנינו: א"ל רבין בר אדא לרבא אמר תלמידך רב עמרם.

²⁵ שבבגדים שניים שהוא מחליף (כל ז' וקורע, שלא כשאר קרובים שמחליף ואינו קורע). רש"י.

²⁶ כמו שאמרו ברבנן משום דמדכרי שמעתייהו, הוא הדין נמי בכל מת שיוכל להתחמם עליו.

²⁷ יו"ד שצוא; יו"ד שמי. מקורות: רמב"ם (הל' אבל חג). תוספות (ד"ה וכל קרע). רא"ש (סי' כה, וסי' כח). ריטב"א (כ"ד א', ד"ה והא). מאירי (כ"ד א', ד"ה כל קרע). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב כח, ח"ב). רמב"ן (שער האבל, ענין האבלות, עמ' רטז).

²⁸ ולהכי מיבעיא לן אם הם מתאחין כיון דלאו חובה נינהו. ריטב"א.

²⁹ וכי אמר שמואל על מתים דעלמא, ואף על גב דגבי אביו ואמו חובה איבעיא לן אם אינן מתאחין כיון שאינן אלא מפני הכבוד בעלמא, וכן נראה בירושלמי (ה"ח) שאמרו שם היה מחליף בגדים כל ז' חייב לקרוע, וכן אמרו שם לדברי האומר אין מתאחין אפי' יש עליו כמה בגדים חייב לקרוע את כולן ולא בגד העליון בלבד, והכי משמע מעובדא דר' יוחנן ושמואל דשמעתין, וכן הלכה, וקורעין כולן עד כנגד לבו. ריטב"א.

³⁰ יו"ד שמי. מקורות: רמב"ם (הל' אבל חג). ר"י ותוספות (הו"ד בריטב"א). ריטב"א (כ"ד א', ד"ה והא).

³¹ דבירושלמי (פ"ג ה"ח) איתא: הרי שהיה מחליף בגדיו כל ז', חייב לקרוע את כולן. ר' חיה רבה ור' חמא אבוה דר' הושעיא, תרווייהו אמרין: כולן אסורין באיחוי. בר קפרא אמר: אין לך איסור באיחוי אלא יום ראשון בלבד. אמר רב הונא פלג אחר (בגרסתו: פלוגא אחרת. ופירש קרבן העדה: כלומר עוד איכא נפקותא בין ר"ח ובר קפרא) איכא בינייהו: מאן דאמר (כולן) אסורין באיחוי, עושה שאר הימים כיום ראשון, אפילו יש עליו כמה בגדים, חייב לקרוע את כולן. ומאן דאמר אין לך איסור באיחוי

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

וריתב"א דאין מתאחין.³² וכן פסק השו"ע.³³

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות קריעה, סימן שמ)

יד. ...על כל המיתים, אם בא להחליף תוך ז' ימים, מחליף ואינו קורע. על אביו ואמו, אם מחליף תוך ז', קורע כל הבגדים שהוא מחליף, ואינו מאחה לעולם, כמו בפעם הראשון. (על כל המיתים יכול להחזיר קרעו לאחריו תוך שבועה, אבל לא באביו ואמו) (רבינו ירוחם בשם הראב"ד).

קבורה ואבלות בתינוקות וילדים

(כ"ד א') (תניא³⁴) כל (שמת בתוך) שלושים יום, תינוק יוצא בחיק (ואין צריך מיטה), ונקבר באשה אחת ושני אנשים.³⁵ אבל לא באיש אחד ושתי נשים.³⁶

(כ"ד ב') אבא שאול אומר: אף באיש אחד ושתי נשים.

ואין עומדין עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים.

(נפטר כשהוא) בן שלושים יום, יוצא בדלוסקמא (כלי שנקבר בו). רבי יהודה אומר: לא דלוסקמא (קטנה) הניטלת בכתף (באדם אחד), אלא הניטלת באגפיים (בידיים, בשני בני אדם דרך כבוד). ועומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים.

(נפטר) בן שנים עשר חודש, יוצא במיטה. רבי עקיבא אומר: הוא בן שנה ואבריו (גדולים) כבן שתיים, הוא בן שתיים ואבריו כבן שנה, יוצא במיטה.³⁷

רבי שמעון בן אלעזר אומר: (תינוק) היוצא במיטה, רבים מצהיבין עליו (משנן פנים ומצטערין³⁸). אינו יוצא במיטה, אין רבים מצהיבין עליו.

אלא יום ראשון, עושה שאר ימים תוספות, אפילו יש עליו כמה בגדים אין קורע אלא עליון בלבד. וכיון דאמר רב האי (גאון) שאינו קורע אלא עליון כדברי המיקל, כאן יש לסמוך עליו ולעשות כן. רי"ץ גיאת.

³² משום דרבי אושעיא סבר דאין מתאחין, והוי תרי לגבי חד.

³³ יו"ד שמ"ד. מקורות: רי"ץ גיאת (הל' אבל, ד"ה כל ז'). רי"ף (יא ב בדפיו). ראב"ד (הו"ד ברא"ש). רא"ש (ס"ל כח). ר"ן (ח"ל ד"ה כי תניא). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין האבלות, עמ' רא).

³⁴ הברייתא מובאת במסכת שמחות (פ"ג, ב-ג) בשינויים.

³⁵ נקבר בשלושה, אפילו שני אנשים ואשה אחת, ואינו צריך עשרה לקברו. רש"י.

³⁶ דכיון דליכא אלא צער פורתא, אתו לידי עבירה. והכי אמרינן בעלמא (קידושין פ' ב'): אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, אבל לא איש אחד עם שתי נשים. רש"י.

³⁷ אבל תנא קמא, אפילו שנה ואיבריו כבן שנה נמי. ריתב"א.

³⁸ רש"י. ובתחילה כתב רש"י גירסה: היוצא במיטה, רבים צווחין עליו. ופירש, אותו שחובתו לצאת במיטה, כבוד גדול הוא שיהו רבים מתאנחין עליו.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

רבי אלעזר בן עזריה אומר: ניכר לרבים (שהיה גדול כבר, שהיה רגיל לצאת ולבוא לבית הכנסת), רבים מתעסקים עמו (לקברו ולנחם את אביו³⁹). אינו ניכר לרבים, אין רבים מתעסקים עמו.⁴⁰

ומה הן בהספד (כמה יהא גדול שמצוה להספידו)? רבי מאיר בשם רבי ישמעאל אומר: עניים בני שלוש. עשירים בני חמש.⁴¹ רבי יהודה אומר משמו (של ר' ישמעאל): עניים בני חמש. עשירים בני שש. ובני זקנים כבני עניים.⁴²

אמר רב גידל בר מנשיא אמר שמואל:⁴³ הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי ישמעאל.

שיטות הראשונים

כל שלושים יום, תינוק יוצא בחיק: כתב האור זרוע דקמ"ל שאין מטריחים עליהם להוציאו במיטה; אבל אם רוצים, הרשות בידם. והשו"ע כתב, מוציאים אותו בחיק, ולא בארון.⁴⁴

כל שלושים יום וכו' ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו': דעת רי"ף גי'א' דהני מילי בדלא קים ליה בגויה שכלו לו חדשיו, שהוא ספק נפל. אבל קים ליה בגויה, הרי הוא כחתן שלם.⁴⁵ ודעת תוספות, רמב"ן, ורא"ש, שאף בכלו חדשיו, שמתאבלים עליו,⁴⁶ אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים.⁴⁷ וכן פסק השו"ע.⁴⁸

בן שנים עשר חודש יוצא במיטה: פסק הרמב"ם כתנא קמא, דלא בעינן שיהיו איבריו גדולים כבן שתיים. וכן פסק השו"ע.⁴⁹

צידוק הדין על קטן: כתבו רמב"ן ורא"ש בשם רב האי גאון, קטן, כל שעברו עליו ל' יום, אומרים עליו צידוק הדין וקדיש. וכן פסק השו"ע. והרמ"א כתב שאין נוהגין כן, עד שיהא בן י"ב חודש.⁵⁰

³⁹. ונמוקי יוסף (יז ב ברי"ף) גרס: מתעסקין בו, ופירש, מתבטלין ממלאכתן.

⁴⁰. מדברי הרמב"ם (הל' אבל יב,יא) נראה שסובר דמצהיבים לחוד ומתעסקים עמו לחוד, ומר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי. ב"י. וכן פסק בשו"ע (יו"ד שנגה).

⁴¹. מפני קורת רוח של עני שמצטער על בנו יותר מן העשיר, לפי שבנו מסייעו וצריך לו. רש"י.

⁴². לפי שאין יכולין לצאת ולבוא, ובניהם מטפלין בהן. ויש מפרשים זקנים, תלמידי חכמים. רש"י.

⁴³. כן גירסת רי"ף ורא"ש. ובדפוס וילנא הגירסה: אמר רב גידל בר מנשיא אמר רב.

⁴⁴. יו"ד שנגה, ד. אמנם הש"ך (ס"ק ב) ביארו על פי האור זרוע. מקורות: אור זרוע (ח"ב, הל' אבלות, סי' תכב).

⁴⁵. נראה מדבריו שאינו נוהג עליו אבלות. ולא היא! מדקתני שורה ותנחומי אבלים, דכבוד חיים נינהו, שמע מינה אבלות ודאי נוהג. דכל שלא נהגו אבלות, שורה ותנחומי אבלים מניין? רמב"ן.

⁴⁶. כדאיתא בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ו א'), ובפרק יש בכור לנחלה (בכורות מ"ט א').

⁴⁷. דאין מחמירין עליו כל כך לצער, דלפי מה שהוא גדול מחמירין לכבודו. תוספות.

⁴⁸. יו"ד, שנגה, ד. מקורות: רי"ף גי'א' (הו"ד ברמב"ן ורא"ש). רמב"ן (תורת האדם, עניין ההספד, עמ' פה). רא"ש (סי' פח). תוספות (ד"ה ואין אומרים).

⁴⁹. יו"ד, שנגה, ד. מקורות: רמב"ם (הל' אבל יב,י).

⁵⁰. יו"ד, שמד, ד. אבל הש"ך (ס"ק ג) כתב על דברי הרמ"א, 'ובכאן ק"ק לובלין נוהגין שעל בן ל' אומרים צדוק הדין וקדיש. וכמדומה לי שגם בשאר קהלות נוהגין כן, וכן ראוי לנהוג'. וכן פסק ב'גשר החיים' (ח"א, פרק ט, ו.ב). מקורות: רמב"ן (תורת האדם, עניין ההספד, עמ' פו). רא"ש (סי' פח).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברית לתינוק שמת קודם שנימול: כתבו רמב"ן ורא"ש בשם רב נחשון גאון, ינוקא דאתיליד והוי בר תרין או תלתא או ארבעא יומין, הכי רגילין בעירן כי נחא נפשיה, דמהלין ליה על קבריה, ולא מברכין על המילה, ומסקין ליה שמא, דכד מרחמין מן שמיא והוי תחית המתים, הויא ידיעא בינוקא ומבחין ליה לאבוה. וכן פסק השו"ע.⁵⁴

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שנג)

ד. תינוק בן ל' יום, מוציאים אותו בחיק לבית הקברות, ולא בארון, ונקבר באשה אחת ושני אנשים; אבל לא באיש אחד ושתי נשים, משום יחוד. ואין עומדים עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים, ואפלו אם קים לן שפלו לו חדשיו.

ה. בן ל' יום גמורות, יוצא בגלוסקמא (פי' ארון ויישם בארון, בראשית נכו, ת"י ושוין יתה בגלוסקמא נ"י) הנטלת באגפים (פי' נסר רחב, ופי' אגפים, זרועות), ועומדין עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. בן י"ב חדש, יוצא במטה. וכל היוצא במטה, רבים מצהיבים עליו; ושאינו יוצא במטה, אין רבים מצהיבים עליו. וכל הנכר לרבים, רבים מתעסקין בו; וכל שאינו נכר לרבים, אין רבים חביבים להתעסק בו.

ו. תינוק שמת קדם שנמול, מוהלין אותו על קברו, בלא ברכה, וקורין לו שם.

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שמד)

א. מצוה גדולה להספיד על המת כראוי...

ד. קטן, בן כמה שנים יהיה כשמשפידין עליו? עניים בני חמשה, עשירים בני ששה; בני זקנים כבני עניים. אבל צדוק הדין וקדיש, אומרים על תינוק משעברו עליו שלשים יום. הגה: ואין נוהגים בן, אלא עד שיהיה בן י"ב חדש שיוצא במטה, כדלקמן סימן שנג סעיף ה'.

ה. בני עשירים ובני חכמים, מוסיפין קצת על שבח מעשיהם.

ו. תינוק שידע לשא ולתן, מספידין אותו במעשה עצמו; ואם אין לו מעשים, מספידין אותו במעשה אבותיו; ואם אין להם מעשים, מספידין להם במעשה קרוביו.

אלו מועדים דינם כרגלים

(י"ט א') **משנה:** (1) רבי אליעזר אומר: משחרב בית המקדש (דאין לעצרת תשלומין כל שבעה לקרבן), עצרת (חג השבועות) כשבת (דאינה מפסקת).⁵²

(2) רבן גמליאל אומר: ראש השנה ויום הכפורים כרגלים.⁵³

(3) וחכמים אומרים: לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עצרת כרגלים. ראש השנה ויוה"כ כשבת.⁵⁴

⁵¹ יו"ד, שנג. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, עניין ההספד, עמ' פז). רא"ש (סי' פח).

⁵² והוא הדין ראש השנה ויום הכיפורים. נימוקי יוסף (יא א ברי"ף, ד"ה ר"א). ותוספות (כ"ד א', ד"ה עצרת).

⁵³ וכל שכן עצרת אפילו בזמן הזה, שהרי לראש השנה ויוה"כ ליכא תשלומין אפילו בזמן שבית המקדש קיים. נימוקי יוסף (יא א ברי"ף, ד"ה רבן גמליאל). ותוספות (כ"ד א', ד"ה עצרת).

⁵⁴ ריטב"א (כ"ד א', ד"ה מתני' ר' אליעזר): דכל שהוא רגל מפסיק ואפילו עצרת בזמן הזה. וכל שאינו רגל, כראש השנה ויום הכפורים, כשבת.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

(כ"ד א') אמר רב גידל בר מנשיא אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל.

(כ"ד ב') דרש ר' ענני בר ששון אפיתחא דבי נשיאה: יום אחד לפני עצרת,⁵⁵ ועצרת (דהוה במקום ז' ימים), הרי כאן ארבעה עשר.⁵⁶

שמע רבי אמי ואיקפד. אמר: אטו ידידיה היא?! דרבי אלעזר אמר רבי אושעיא היא!

דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה? שנאמר⁵⁷ "בַּחֹג הַמִּצּוֹת וּבַחֹג הַשָּׁבָעוֹת"; מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה, אף חג השבועות יש לה תשלומין כל שבעה.

אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודרש: יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה, הרי כאן ארבעה עשר (דסברי לה כרבן גמליאל דאמר ראש השנה כרגלים).

אמר רבינא: הלכך יום אחד לפני החג (סוכות), וחג, ושמיני שלו (ושמיני רגל בפני עצמו), הרי כאן עשרים ואחד יום.⁵⁸

רבינא איקלע לסורא דפרת. אמר ליה רב חביבא מסורא דפרת לרבינא: אמר מר יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר?

אמר ליה: אנא מסתברא כרבן גמליאל הוא דאמינא.

שיטות הראשונים

דין ראש השנה, יום הכיפורים, ועצרת, האם כרגלים: בגמרא איפסיקא הלכתא כרבן גמליאל, שראש השנה ויוה"כ, כרגלים. וכן פסקו כל הפוסקים. כמו כן פסקו שעצרת כרגלים.⁵⁹ וכן פסק השו"ע.⁶⁰

הקובר מתו שעה קודם ראש השנה, האם התבטלה גזירת שלושים: דעת גאונים, בה"ג, וראב"ד דתרי קולי בחדא אבילותא, לא עבדינן, שיבוא רגל אחד ויבטל גזירת שבעה, ויבוא רגל אחר ויבטל גזירת שלושים. ולכן, הקובר מתו

⁵⁵ עצרת מבטלת גזירת שבעה, אליבא דבית הלל דאמרי לעיל אפילו יום אחד אפילו שעה אחת נהג אבלות קודם הרגל מפסיק. רש"י.

⁵⁶ דהא דאמרינן הרגלים אינן עולין, היינו היכא דאתחיל אבלות ברגל, דצריך שבעה אחר הרגל. אבל למניין שלושים, עולה לו, כדאמרינן לעיל בפרקין, מניין לעצרת שאע"פ שאינו אלא יום אחד יש לו תשלומין כל שבעה לקרבן? תלמוד לומר: "בחג המצות וכו'". רש"י.

⁵⁷ דברים, פרשת ראה, טז, טז.

⁵⁸ ואין צריך לנהוג אחר החג אלא תשעת ימי אבלות, ומקצת יום שלושים ככולו.

⁵⁹ אמנם לא מחד טעמא: שכן רבינו חננאל, תוספות ורמב"ן ביארו, שלדעת רבן גמליאל, כל שכן שעצרת כרגלים. ואילו הרמב"ם (פיה"מ) כתב, שהלכה כחכמים באמרם עצרת כרגלים, וכרבן גמליאל באמרו ראש השנה ויוה"כ כרגלים (ומבואר שהבין שלרבן גמליאל, אין עצרת כרגל, והלכה בזה כחכמים).

⁶⁰ יו"ד שצטו, וסעי' ח. מקורות: רבינו חננאל (כ"ד א'). תוספות (ד"ה עצרת כשבת). רמב"ן (שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' ריט). רמב"ם (פיה"מ; הל' אבל יג). ולגבי **דין אבילות בפורים**, ר' בהרחבה להלן, כ"ז ב'.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שעה אחת קודם ראש השנה, לא התבטלה ממנו גזירת שלושים, ואינו מגלח בערב יום הכיפורים. וכן בשעה אחת לפני יום הכיפורים, אינו מגלח ערב חג הסוכות, וצריך להשלים למניין שלושים.⁶¹ ודעת שאר הראשונים שהתבטלה הימנו גזירת שלושים.⁶² וכן פסק השו"ע.⁶³

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שצט)

- ו. ראש השנה ויום הכיפורים חשובים כרגלים לבטל האבילות.
- ז. נהג שעה אחת לפני הפסח, אותה שעה חשובה כז', וח' ימי הפסח הרי ט"ו, ומשלים עליהם ט"ו אחרים.
- ח. שעה אחת לפני עצרת חשובה כשבעה. ועצרת, כיון שאם לא הקריב קרבנות עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל שבועה, חשוב כשבעה, הרי י"ד, ומשלים עליהם ט"ז אחרים; ויום שני של עצרת עולה למנין ה"ז.
- ט. שעה אחת לפני ראש השנה בטלה ממנו גזרת שבעה, מפני ראש השנה; וגזרת ל' מבטל ממנו יום כפורים; ומגלח ערב יום כפורים. והוא הדין לקובר מתו בשלשה בתשרי, שמגלח בערב יום הכיפורים.
- י. שעה אחת לפני יום הכיפורים בטלה ממנו גזרת ז' מפני יום כפורים, וגזרת ל' מבטל ממנו החג, ומגלח בערב החג.
- יא. שעה אחת לפני החג והחג, הרי י"ד; ושמיני עצרת שבעה, הרי כ"א; ויום שני של שמיני עצרת, הרי כ"ב; ומשלים עליהם ח' אחרים.
- יב. הקובר את מתו שעה אחת לפני הרגל, אותה שעה והרגל חשובים כ"ד, ומיד אחר הרגל יש לו דין שובע שלישי לענין שיושב במקומו ואינו מדבר.

⁶¹ בגמרא אמרין אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודרש יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן י"ד. והקשה הראב"ד, מכדי רב פפא כרבן גמליאל סבירא ליה דאמר ראש השנה ויוה"כ כרגלים, וכיון דיום הכיפורים רגל הוא ומפסיק, למה לי חושבנא דידיה? בין דליחשביה לר"ה שבעה בין דלא ליחשביה אלא חד יומא, כי מטי ראש השנה בטלו גזירות ז', וכי מטי יוה"כ בטלו גזירות ל'! ותירץ, דבכי האי גוונא כי מטי יוה"כ לא בטלו גזירות ל', כיון דלא הוי אבילות שבעה כי אורחיהו, דתרי קולי בחדא אבילות לא עבדינן; אלא או שבעה כי אורחיהו או שלושים כי אורחיהו. וכיון דראש השנה חשבי במקום שבעה, יום הכיפורים אפילו במקום שבעה לא חשבינן ליה, וכי מטי סוכות הוא דבטלה מיניה אבילות, ומעיקרא לא.

⁶² הראשונים הקשו על דברי הראב"ד, שלדבריו נמצא שהקובר את מתו לאחר ראש השנה מותר לגלח בערב יום הכיפורים, שהוא יום שביעי שלו (שהתבטלה לו גזירת שלושים). ואם זה (שקבר מתו לאחר ראש השנה), מפני שנהג מקצת יום אחד בגזירת שלושים, מותר לגלח, וזה (שקבר מתו לפני ראש השנה) שנהג כל אלו השבעה בגזירת שלושים נאסור אותו! ואין הדעת סובלת כן! ולגבי הגמרא שהביא ראב"ד כראיה לדבריו, אדבריה רב פפא וכו', תירץ הרא"ש בשם הרמב"ן, דאגב דנקיט רבי ענני בר ששון יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד, לאשמועינן דאין הלכה כרבי אלעזר אלא עצרת כרגלים אף בזמן הזה, נקט נמי רב פפא האי לישנא גבי ראש השנה לפסוק כרבן גמליאל דראש השנה כרגלים. וכתב הרא"ש שכן נראה, שאין לעשות בנין בלא יסוד. כי באו להחמיר ולומר סברות רחוקות ודחוקות מכח קושיא, ואם יש תירוץ לקושיא נתרועע היסוד ונפל הבנין, ויפה תירצה הרמב"ן. ובשם רבינו שמשון פירש, דנפקא מיניה לענין הא דתניא (לעיל כ"ג א'): שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו, שניה יוצא ואינו יושב במקומו, שלישית יושב במקומו ואינו מדבר וכו', ולענין זה קאמר הרי כאן י"ד, דמיד אחר ראש השנה יש לו דין שבת שלישית. וכיון דנתרצה הקושיא, אם כן יוה"כ מבטל ממנו גזירות שלושים.

⁶³ יו"ד שצט, ט. או"ח תקמח, יד-טו. והיינו דווקא כשאבל על שאר קרובים. אבל כשאבל על אביו ואמו, אינו מגלח עד שיעברו שיגערו בו חבריו, כדלעיל, י"ט ב', רגל האם מבטל איסור תספורת על אביו ואמו' (ושו"ע יו"ד קצט, ד). מקורות: ראב"ד (הו"ד בראשונים). רז"ה (טז א ברי"ף, ד"ה והא). רמב"ן (תורת האדם, עניין שבתות וימים טובים, עמ' רל). מהר"ם מרוטנבורג (הל' שמחות, סי' פד). אור זרוע (הל' אבילות, סי' תלב). רא"ש (סי' כח). גאונים ובה"ג (הו"ד ב'תשובות מיימוניות'). תשובות מיימוניות (לבעל 'הגהות מיימוניות', תלמיד מהר"ן, שופטים סי' יז).